

**SPORAZUM CVETKOVIĆA – MAČEKA I NJEGOVE
REPERKUSIJE NA DOGOVOR IZMEĐU MILOŠEVIĆA I
TUĐMANA U KARADORĐEVU**

**CVETKOVIĆ - MAČEK AGREEMENT AND ITS REPERCUSSIONS
ON AGREEMENT BETWEEN MILOŠEVIĆ AND TUĐMAN
IN KARADORĐEVO**

Sažetak

Bosna i Hercegovina je bila tema političkih planova i dogovora njenih susjeda u nekoliko navrata, a za skoriju historiju najznačajniji sporazum bio je između Dragiše Cvetkovića, predsjednika Vlade Kraljevine Jugoslavije, i Vladka Mačeka, predsjednika Hrvatske seljačke stranke. Dogovor je trajao od 23. do 26. augusta 1939. godine i doveo je do raspleta zategnutih odnosa između Srba i Hrvata. Sporazum je predviđao podjelu Bosne između srpske i hrvatske interesne sfere, pri čemu je došlo do formiranja nove Banovine Hrvatske koja se sastojala od Savske i Primorske banovine i uključivala 13 srezova iz Bosne i Hercegovine. U Karađorđevu su Milošević i Tuđman također razgovarali o podjeli Bosne i Hercegovine po principu: gdje su Srbi u većini pripada Srbiji, gdje su Hrvati u većini pripada Hrvatskoj, a za muslimane je planirano ostaviti „muslimansku državicu u sredini“. Ovaj dogovor je inicirao Tuđman, jer je i želio da vidi Hrvatsku u granicama koje su predviđene za Banovinu Hrvatsku. Dogovor u Karađorđevu zapravo ima korijen u sporazumu Cvetkovića – Mačeka.

Ključne riječi: *sporazum, podjela BiH, Dragiša Cvetković, Vladko Maček, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, raspad Jugoslavije, Banovina Hrvatska, Nezavisna Država Hrvatska*

Summary

Bosnia and Herzegovina was the subject of political plans and agreements of its neighbors on several occasions, and for the most recent history, the most important agreement was between Dragisa Cvetkovic, the Prime Minister of the Kingdom of Yugoslavia, and Vladko Macek, president of the Croatian Peasant Party. The

agreements lasted from 23 to 26 of August 1939 and led to a tense relationship between the Serbs and Croats at the expense of Bosnia and Herzegovina. The agreement envisaged the division of Bosnia between the Serbian and Croatian spheres of interest, with 13 regions from Bosnia and Herzegovina being taught in the newly-formed Banovina of Croatia, which included the Savska and the Primorska Banovina. The rest of Bosnia and Herzegovina was supposed to be in the Serbian countries. In Karadjordjevo, Milosevic and Tudjman also discussed the division of Bosnia and Herzegovina by principle; where Serbs are majority belongs to Serbia, where Croats are majority belongs to Croatia, and Muslims are planned to be left with "a small Muslim state in the middle". This agreement was initiated by Tudjman because he was burdened with the aforementioned 1939 agreement and wanted to see Croatia within the boundaries that were envisaged for Banovina Croatia. The agreement in Karadjordjevo is actually rooted in the Cvetkovic-Macek Agreement.

Key words: *agreement, division of BiH, Dragiša Cvetković, Vladko Maček, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, disintegration of Yugoslavia, Banovina Croatia, Independent State of Croatia*

1. Uvod

Bosna je kroz svoju historiju uvijek bila između civilizacija i carstava koji su u nekom trenutku ili u kontinuitetu pretendovali da zaposjednu njenu teritoriju. Smještena kao centralna balkanska zemlja, na poluostrvu na kojem su se kroz historiju sukobljavala svjetska carstva, bila je u centru zbivanja te teritorijalni plijen ostalih država. Bosnu su od njenih početaka osvajali Rimljani, Goti i Slaveni. Uprkos tome što je bila jedna od najjačih srednjovjekovnih balkanskih država, svoju nezavisnost izgubila je dolaskom Osmanske Imperije na te prostore 1463. godine. U sastavu ovog carstva bila je sve do dolaska Austro-Ugarske koja ju je protupravnom aneksijom iz 1908. godine pripojila svojoj teritoriji. Tek na prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a 25. novembra 1943. u Mrkonjić-Gradu će Bosna i Hercegovina obnoviti svoju državnost u okviru SFRJ i biti ravnopravna federalna jedinica, što nije bio slučaj u prethodnim pokušajima slavenskog ujedinjenja kroz Kraljevinu SHS i Kraljevinu Jugoslaviju.¹ Međutim, ono što treba istaknuti jeste da su kroz historiju najveća prijetnja za bosansku cjelovitost i postojanost bili zapravo njeni susjedi, Hrvatska i Srbija, koje su kroz zloupotrebu etničkog faktora u BiH pokušavali ostvariti svoja teritorijalna širenja. Potvrda tome su dva dogovora između predstavnika

¹ Kubat, S. Izet (2016) *Kontinuitet agresije i ataci na državnost BiH i identitet Bošnjaka od strane naših susjeda*, Preporod, Sarajevo.

susjednih zemalja, Hrvatske i Srbije, u razmaku od nešto više od polovine vijeka, na kojima je tema bila podjela Bosne između ovih dviju zemalja. Dugo je BiH bila predmet podjela između srpske i hrvatske interesne sfere na način da je izvršena srbizacija Bošnjaka pravoslavaca i kroatizacija Bošnjaka katolika. Sve do dolaska Osmanlija stanovnici Bosne bez obzira na vjersku pripadnost (heretičku, katoličku, pravoslavnu) nazivali su sebe *Bošnjanima*. Ovaj stari oblik imena vremenom se promijenio u moderni oblik *Bošnjaci* koji je odgovarao osmanskoj lingvistici. Od sredine XIX stoljeća, zbog slabljenja Osmanskog Carstva i brzog osamostaljivanja Srbije i Crne Gore i jačanja autonomije Hrvatske (unutar Austro-Ugarske), Bošnjaci pravoslavci sve češće se izjašnjavaju kao Srbi, a Bošnjaci katolici kao Hrvati. Bošnjaci muslimani ostaju pri svom imenu. Nacionalni identitet današnjih bosanskih Srba odnosno bosanskih Hrvata formira se veoma kasno, tek polovinom XIX stoljeća, kada se Bošnjaci pravoslavne odnosno katoličke vjeroispovijesti, a pod znatnim lobiranjem srbijanskih i hrvatskih političkih misionara, otuđuju od svog nacionalnog korpusa i na temelju zajedničke vjeroispovijesti počinju nacionalno identifikovati sa susjednim pravoslavnim Srbima odnosno katoličkim Hrvatima. Ovu promjenu u identitetu su poslije zloupotrijebili susjedi u ostvarivanju svojih teritorijalnih ciljeva. Za vrijeme austrougarskog perioda bio je pokušaj očvršćivanja jedinstvene bošnjačke nacije, ali je osuđen na propast iz razloga što je proces identifikacije pravoslavaca sa Srbima i katolika sa Hrvatima daleko odmakao. Sporazum Cvetkovića – Mačeka od 26. augusta 1939. godine predviđao je podjelu Bosne između Hrvatske i Srbije, a dogovor u Karađorđevu iz marta 1991. između Miloševića i Tuđmana kao jednu od tema također je imao pitanje teritorija BiH sa većinskim srpskim i hrvatskim stanovništvom koje su trebale biti pripojene tim dvjema federalnim jedinicama.²

2. Reperkusije sporazuma Cvetkovića – Mačeka na dogovor Tuđmana – Miloševića

Predsjedniku tadašnje Republike Hrvatske Franji Tuđmanu i predsjedniku tadašnje Republike Srbije i Crne Gore Slobodanu Miloševiću ignorisanje i zanemarivanje bošnjačkog odnosno muslimanskog faktora u Bosni nije bilo strano. Uistinu je eliminacija Bošnjaka muslimana sa teritorije BiH te '91. za njene komšije već bila iskustvena pojava, te su prostore BiH stoljećima vidjeli u okviru „velike Hrvatske“ i „velike Srbije“. Dogovor u Karađorđevu ima svoje korijene u sporazumu između D. Cvetkovića i V. Mačeka, jer su

² Kubat, S. Izet (2016) *Kontinuitet agresije i ataci na državnost BiH i identitet Bošnjaka od strane naših susjeda*, Preporod, Sarajevo.

oba predviđala podjelu Bosne i Hercegovine, ali postoje dvije suštinske razlike.

Prva je ta da je dogovor između Miloševića i Tuđmana predviđao da se na prostoru Bosne ostavi dio za muslimane, nešto što bi bilo „muslimanska državnica“, nalik rezervatu, nakon podjele između Hrvatske i Srbije. S druge strane, sporazum između Cvetkovića i Mačeka nije imao pretpostavku države za muslimane, već su se oni trebali asimilirati među ili Srbe ili Hrvate gubeći svoj identitet. U okviru Jugoslavije u maju 1968. godine na sjednici bosanskog Centralnog komiteta je izdano priopćenje u kojem je, između ostalog, stajalo da je utvrđeno kako su muslimani zaseban narod i kako je prevaziđena njihova asimilacija u Srbe i Hrvate.³ Ovaj je stav prihvatila i savezna vlada, unatoč prigovorima srpskih nacionalista u Beogradu, kao što je bio Dobrica Ćosić.⁴ Ustavnim amandmanima iz 1971. su muslimani dobili svoj nacionalni identitet kao „Muslimani“ i postali priznat narod.⁵ U popisu stanovništva iz 1971. godine se prvi put pojavljuje odrednica „Musliman u nacionalnom smislu“, također poznata pod neformalnim nazivom „Muslimani s velikim M“, koji ih je trebao razlikovati od drugih građana SFRJ – muslimana po vjeri, odnosno „muslimana s malim m“. Bošnjачki nacionalni identitet je u upotrebu vraćen nakon raspada SFRJ i priznavanja Bosne i Hercegovine od međunarodne zajednice, a termin „musliman“ koristi se za vjerski identitet.

Druga suštinska razlika je ta što sporazum Cvetkovića – Mačeka nije rezultirao krvoprolićem s obzirom na to da nikada nije ratificiran. Do stupanja sporazuma na snagu nije došlo jer je nekoliko dana nakon potpisivanja počeo Drugi svjetski rat. Međutim, Bošnjaci su se 1992. godine odlučili za put prema nezavisnosti, što su i izrazili na referendumu o nezavisnosti 29. 02–01. 03. 1992. i time pružili otpor bilo kakvim podjelama BiH. Ideja dogovora u Karađorđevu je rezultirala agresijom, zločinima, etničkim čišćenjem i genocidom u Srebrenici.

2.1. Historijski kontekst potpisivanja sporazuma Cvetkovića – Mačeka

Kraj I svjetskog rata je, između ostalog, doveo i do raspada Austro-Ugarske. Slavenske zemlje i bivši dijelovi tog carstva, za koje se smatra i BiH, ušle su u sastav nove tvorevine, *Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* koja je

³ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 52.

⁴ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 71.

⁵ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 73.

formirana 1. decembra 1918.⁶ Već se i iz samog naziva dâ zaključiti da nisu svi narodi bili jednakopravni u toj novoj državi sa naglaskom na srpsku hegemoniju. U Bosni i Hercegovini su bosanski muslimani bili na najjačem udaru dominantno od pravoslavaca iz Srbije i Crne Gore ali i iz BiH. Oduzimana im je zemlja, protjerivani su i ubijani. Nova država bila je zamišljena kao centralistička, unitarna kraljevina na čelu sa dinastijom Karađorđević, a pitanje zaštićenosti bh. granica visilo je o koncu. Još u prvih nekoliko godina od formiranja Kraljevine SHS za bošnjačku elitu ali i za Bošnjake ključna zabrinutost je bila očuvati Bosnu i Hercegovinu u njenim granicama kakve su bile na Berlinskom kongresu, a zabrinutost za to ne bi postojala da nije postojalo i očito pretendovanje na njihovo ukidanje.

Prvi predsjednik Vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bio je Stojan Protić, poznat po izjavi datoj na Krflu 1917. kada je na pitanje Ante Trumbića kako će riješiti pitanje bosanskih muslimana rekao da će im dati rok od 24 sata, pa ako treba i 48 sati, a zatim jedan dio protjerati u Tursku i Albaniju, jedan dio pokrstiti, a jedan dio pobiti.⁷

Poslije ovih događaja uslijedilo je donošenje Vidovdanskog ustava 28. juna 1921. U dogovorima koji su vođeni da bi Ustav dobio glasove muslimanskih delegata, lider Jugoslavenske muslimanske organizacije Mehmed Spaho zahtijevao je da se za imovinu i život muslimana (Bošnjaci su tada identificirani religijskom, a ne etničkom kategorijom) garantuje zaštita. Taj paragraf pod rednim brojem 135. Ustava je također predviđao da se granice Bosne i Hercegovine sa Berlinskog kongresa ne smiju narušiti mogućim budućim regionalizacijama. Ovo je poštovano sve do 6. januara 1929. kada je Aleksandar Karađorđević proglasio diktaturu, ukinuo spomenuti ustav, te raspustio Vladu i Parlament. Ovom diktaturom i podjelom Kraljevine Jugoslavije na devet banovina kralj je pokušao afirmisati viziju integralnog jugoslavenstva na način da je htio nametnuti ukidanje prijašnjih granica. Hrvati, koji su željeli da znaju šta je hrvatsko, nisu se mogli pomiriti sa ovakvom podjelom i smatrali su da žive u tamnici pod srpskom hegemonijom. Njegova vizija bila je da su Jugoslaveni jedan narod, ali ovim djelom je prvi put doveo Bosnu i Hercegovinu u situaciju da joj se ne mogu prepoznati njene priznate granice. Razdijeljena je na ukupno četiri banovine,

⁶ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 73.

⁷ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 53.

tako da su tri banovine obuhvatale prostor BiH, Crne Gore, Hrvatske i Slovenije, a jedna (Vrbaska banovina sa sjedištem u Banjoj Luci) je imala cjelinu svog obuhvata unutar teritorije BiH. Ostale tri su: Drinska sa sjedištem u Sarajevu, Primorska sa sjedištem u Splitu, i Zetska sa sjedištem na Cetinju. Administrativni centri dviju banovina bili su u Bosni i Hercegovini: Sarajevo Drinske i Banja Luka Vrbaske banovine, a ostale dvije izvan Bosne i Hercegovine: Primorske u Splitu i Zetske na Cetinju. To se značajno odrazilo i na nacionalnu strukturu stanovništva, jer su u Vrbaskoj i Drinskoj većinu stanovništva činili Srbi, u Zetskoj Srbi i Crnogorci, a u Primorskoj Hrvati, odnosno ovakvom podjelom muslimani su ostali manjina u sve četiri banovine i nijedna od njih nije obuhvatala isključivo prostor Bosne i Hercegovine.

U septembru 1939. donesen je novi ustav Jugoslavije, a on je kralju davao relativno neograničenu vlast, bio je smatran i nametnutim, pa je stoga poznat kao Oktroisani ustav.⁸ Iako je kralj ovim ustavom pokušao ublažiti stanje nastalo diktaturom, politička situacija ipak se nije smirivala, a nesrpski narodi su se smatrali ugroženim u Jugoslaviji koja je pod, kako Vladko Maček kaže u svojim memoarima, *očitom srpskom hegemonijom*.⁹ U iskazivanju tog nezadovoljstva posebno su prednjačili Hrvati, na šta ukazuje i atentat na kralja Karađorđevića 1934. od hrvatsko-makedonskih nacionalista, što je Jugoslaviju dovelo u još veće probleme.¹⁰ Rješenje krize i zadovoljavanje određenih hrvatskih nacionalnih interesa postignuto je kroz sporazum između Dragiše Cvetkovića, predsjednika Vlade Kraljevine Jugoslavije, i Vladka Mačeka, predsjednika Hrvatske seljačke stranke. Dogovori su trajali od 23. do 26. augusta 1939. godine i Srbi su pristali na određene ustupke.

U svojim memoarima Vladko Maček naglašava kako je teška vanjskopolićka situacija u Jugoslaviji bila očita, te da unutrašnja politika neće moći biti nastavljena u istom pravcu. On ističe kako mu je knez Pavle na početku 1939. godine obećao da će dati sve od sebe da Hrvati budu zadovoljni svojim položajem iako je nemoguće promijeniti Ustav.¹¹ Nakon što mu je vlast u Vladi (koju je potom iznova formirao) došla u ruke u februaru 1939, Dragiša Cvetković je usmjerio politiku na hrvatsko pitanje i već prvog aprila došao u Zagreb i započeo dogovore sa V. Mačekom.¹² Tada

⁸ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 54.

⁹ Maček, Vladko (2003) *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, str. 184.

¹⁰ Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo, str. 55.

¹¹ Maček, Vladko (2003) *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, str. 186.

¹² Maček, Vladko (2003) *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, str. 187.

su tema dogovora bile samo glavne smjernice sporazuma, a što se tiče teritorija, sporazumjeli su se da se Savska i Primorska banovina te grad i kotar Dubrovnik ujedine u teritorij Hrvatske. U onom dijelu Slavonije koji se nalazio u Dunavskoj banovini i u preostalom dijelu Bosne planiran je plebiscit, kako bi narod sâm odlučio hoće li pripasti Hrvatskoj ili Srbiji. To su još uvijek bile tada usmene polemike. Politički čimbenici Srbije tražili su da se cjelokupan prostor Bosne i Hercegovine uključi u treću, srpsku jedinicu (velika Srbija). U julu iste godine su se Cvetković i Maček sastali i utanačili privremeni sporazum. Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica u Bosni pripali su Hrvatskoj.¹³ Dakle 13 srezova iz BiH (oko 1/3 državne teritorije) pripalo je novoformiranoj Banovini Hrvatskoj, a ostatak je ušao u „srpske zemlje“. Prema Bošnjacima se odnosilo kao da uopšte ne žive tu. Do 26. augusta su se sastali još nekoliko puta, a dogovor je zvanično završen, usvojen i potpisan na sastanku 26. 8. 1939. Dakle, stvorena je posebna banovina pod nazivom Banovina Hrvatska sa određenim stepenom autonomije, uključivala je već spomenute teritorije i dobila svoj poseban hrvatski parlament. Također je formirana nova vlada na nivou Jugoslavije. Dragiša Cvetković bio je predsjednik, a Vladko Maček njen potpredsjednik. Bošnjaci/muslimani nisu imali nikakva prava u procesu odlučivanja i bili su žrtva srpske hegemonije. Jedini koji je imao značajne kapacitete da se u ime Bošnjaka suprotstavi ovom sporazumu bio je spomenuti Mehmed Spaho, ali je dva mjeseca prije potpisivanja stradao pod nerazjašnjenim okolnostima. Članovi bošnjačkog naprednog radničkog i pokreta mladih svojim proglasima su izrazili negodovanje o postignutom sporazumom i nagovještajima daljeg preuređenja zemlje. Protestovali su i bošnjački studenti koji su se nalazili na studiju u Zagrebu i Beogradu. Pored ostalih zahtjeva, bila je istaknuta borba za autonomiju BiH i njenu ravnopravnost u Jugoslaviji. Teško je pretpostaviti kako bi se proces nacionalnog preuređenja države dalje odvijao i kakva bi rješenja konačno ponudio jer sporazum nikada nije zaživio zbog izbijanja Drugog svjetskog rata 1. 9. 1939.

2.2. Historijski kontekst dogovora u Karadorđevu

Sastanak u Karadorđevu održan je u Srbiji u martu 1991. godine između predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana i predsjednika Srbije i Crne Gore Slobodana Miloševića o situaciji u Jugoslaviji.¹⁴ Šta je sve bilo tema razgovora, nikada nije u cijelosti javno objavljeno, a različiti političari

¹³ Maček, Vladko (2003) *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, str. 190.

¹⁴ Cross-examination of witness, Stjepan Mesić (unakrsno ispitivanje Stjepana Mesića) (HTML), ICTY, <https://www.youtube.com/watch?v=106jycVZGRI> (18. 3. 1998), (pristupljeno 6. 4. 2018).

interpretiraju drugačije. Naime, već je istaknuto kako je ubrzo nakon dogovora između V. Mačeka i D. Cvetkovića izbio rat, a on je rezultirao stvaranjem nove Jugoslavije u kojoj su narodi i federalne jedinice imali jednak stepen autonomije i prava. Nakon smrti Tita javljaju se iste pretenzije koje su oblikovale politiku njenih susjeda prema BiH u proteklim stoljećima. Prilikom podjelu BiH iskoristili su nacionalisti koji su bili na čelu politike u Srbiji i Hrvatskoj.

Rasplamsavanje srpskog nacionalizma u osamdesetim godinama prošlog stoljeća započelo je dolaskom na vlast S. Miloševića. Povratak Franje Tuđmana na javnu scenu poslužio je kao naknadno i zakašnjelo opravdanje za erupciju srpskog nacionalizma. Nakon što je Tuđman osvojio vlast, sve češće je upoređivan s Miloševićem. Ravnoteža krivnje, odgovornosti i animoziteta smišljeno je raspoređivana, ali je bila i dio naslijeđenog mentalnog sklopa nastalog kroz desetljeća komunističke vlasti u kojima je jedan nacionalizam uvijek imao protutežu u drugom. Obojica su bili nacionalisti i antikomunisti i svojim govorom doprinijeli problemima u koje je tada zapala Jugoslavija.¹⁵ Navodno boreći se za interese „ugroženih“ Hrvata i „ugroženih“ Srba, zaključili su da od očuvanja Jugoslavije u punom sastavu nema ništa i da treba teritorijalno izvući najviše koristi, na račun Bosne i Hercegovine.

Hrvatska nije htjela ostati u skraćenoj Jugoslaviji, onoj bez Slovenije, i izabrala je put otcjepljenja koji je Slovenija postavila. Tuđman je tada zagovarao nepromjenjivost republičkih granica preuzetih na AVNOJ-u. On je u augustu 1990. tražio sastanak sa S. Miloševićem, jer je došlo do sve zategnutijih odnosa između tih dviju politika.¹⁶ Dr. Gerard Toal i dr. Carl Dahlma u svojoj knjizi *Sukob vlada: Raspored i povrat Bosne i Hercegovine* iz 2007. godine ističu kako je Milošević na tim pregovorima zahtijevao sve teritorije na kojima su Srbi imali većinu. To je uključivalo npr. istočnu i zapadnu BiH, a Tuđman bi u tom slučaju dobio vlast na dijelu BiH gdje su Hrvati u većini. Taj se dio prvenstveno odnosio na zapadnu Hercegovinu gdje su Hrvati bili u apsolutnoj većini. Između takve proširene Hrvatske i proširene Srbije bi trebala biti muslimanska država.

Situacija u kojoj je BiH bila netom prije ovih dogovora je komplikovana. Pojavile su se nove stranke: muslimanska SDA, srpska SDS i nešto kasnije hrvatska HDZ. Postojala je i saradnja grupa Hrvata i muslimana u desetak

¹⁵ Cross-examination of witness, Stjepan Mesić (unakrsno ispitivanje Stjepana Mesića) (HTML), ICTY, <https://www.youtube.com/watch?v=106jycVZGRI> (18. 3. 1998), (pristupljeno 6. 4. 2018).

¹⁶ Cross-examination of witness, Stjepan Mesić (unakrsno ispitivanje Stjepana Mesića) (HTML), ICTY, <https://www.youtube.com/watch?v=106jycVZGRI> (18. 3. 1998), (pristupljeno 6. 4. 2018).

općina u sklopu Demokratske zajednice BiH (DZ BiH). Međutim, HDZ je već u dijelu medija, uz pomoć destruktivnog Smiljka Šagolja, bosanskoj javnosti bio prikazan kao produžena ruka Tuđmanova HDZ-a, dakle, kao nacionalistička i fašistička stranka kojoj je namjera razbiti jedinstvo BiH. Zapravo su u BiH djelovale dvije struje. Iako su u početku svi u vrhovništvu Hrvatske bili jedinstveni u pogledu politike prema Bosni, moglo se poslije jasno reći da postoji ona struja koja zagovara jedinstvenu BiH i mir i saradnju između Hrvata i Bošnjaka i ona struja koja ima namjeru da podijeli Bosnu. Tuđman je bio dio te nacionalističke, druge struje. Također je bio opterećen sporazumom Cvetkovića – Mačeka i sanjao je Hrvatsku u granicama koje su bile predviđene za Banovinu Hrvatsku. Govorio je kako zbog BiH Hrvatska izgleda kao „kifla“ i kako treba učiniti sve da BiH ne opstane, a ukoliko opstane, da je imperativ zaštititi hrvatske interese. Svima je u vrhovništvu bilo jasno da je sastanak u Karađorđevu bio sastanak o podjeli Bosne po principu da Srbi neće osporavati stvaranje hrvatske nacionalne države ako Hrvati podrže stvaranje nove samostalne srpske države, uključujući Vojvodinu i Kosovo.

Manolić je došao do spoznaja da je na sceni bio naum o humanom preseljenju muslimana u Tursku s ciljem ostvarenja Tuđmanove i Miloševićeve ideje o Bosni bez muslimana. Dušan Bilandžić i Josip Šentija odmah daju ostavke u radu komisije za Bosnu, svjesni povijesne odgovornosti. Komisija se, uostalom, raspala. Uzrok? Vjerojatno neslaganje s pitanjima oko Bosne. Milošević je tražio 70% BiH (po tvrdnjama mnogih, posebno Borisava Jovića). Ako i nije bilo te „famousne“ formalizirane podjele Bosne u Karađorđevu, što reći o tome da je nakon jednog povratka iz Beograda, pred tridesetak dužnosnika, Tuđman ljutito rekao: „Gadite mi se, svi ste mislili da će me preveslati onaj Bizantinac, ali ja sam stvorio Hrvatsku veću nego je ikad bila. Kad vas vidim, najrađe bih otišao na Mjesec pisati svoje knjige.“ U više razgovora Tuđmana i Miloševića, Milošević će se požaliti da „Manolićevo petljanje u događaje u Bosni valja zaustaviti“ i da ga treba skloniti od svake operativne uključenosti u političko oblikovanje o budućnosti Bosne.“¹⁷

¹⁷ Toal, Gerard – Dahlman, Carl (2007) *Sukob vlada: Raspored i povrat Bosne i Hercegovine*, University of South Carolina.

Ubrzo je počela i agresija na BiH, a Tuđman je čekao da vidi kako će se svijet odrediti prema njoj. Treba naglasiti da je Hrvatska među prvima priznala Republiku Bosnu i Hercegovinu nakon referenduma. Međutim, ne smije se zanemariti logika da je BiH lakše rascijepati ukoliko je u potpunosti van Jugoslavije. Tuđmanu je nakon napada na Hrvatsku bilo jasno da u S. Miloševiću nema fer partnera i da ne treba da očekuje ispunjenje onoga što je u Karađorđevu dogovoreno. U proljeće 1992. snage bosanskih Srba započinju sa snažnim oružanim aktivnostima s ciljem komadanja BiH, prekrajanja granica i protjerivanja Bošnjaka i Hrvata s teritorije koju su svojatali kao dio velike Srbije.

Nekada svemoćni čovjek Hrvatske, najbliži saradnik predsjednika Franje Tuđmana, čovjek koji je uživao povjerenje i njega i Slobodana Miloševića, Hrvoje Šarinić izjavio je: „**Bila su dva sastanka na kojima su predsjednici Milošević i Tuđman razgovarali lično, u četiri oka, i na kojima je govoreno o podjeli BiH. Njihovih susreta bilo je, međutim, više, na marginama nekih međunarodnih konferencija, tokom kojih bi oni uzeli jednu sobu i sjedili i pričali. BiH je bila lajtmotiv, da se tako izrazim. Razrješenje balkanske situacije bilo je nemoguće bez razrješenja statusa BiH. U tom kontekstu govoreno je i o podjeli BiH**“¹⁸

Nakon tri i po godine stradanja, najviše Bošnjaka muslimana, rat je završen potpisivanjem Mirovnog sporazuma u Daytonu, SAD. Bosna i Hercegovina je očuvana u avnojskim granicama. Međutim, dogovor nije mogao biti realizovan bez otpora Bošnjaka koji su zbog toga preživjeli stravične zločine, etničko čišćenje i genocid. Nakon potpisivanja Mirovnog sporazuma u Daytonu došlo je do unutrašnjeg preustrojstva, tako da je čine dva entiteta: Federacija BiH gdje su Bošnjaci i Hrvati u većini i Republika Srpska gdje su u većini Srbi.

2.3. Pregovori o razgraničenju dviju nacionalnih država Srbije i Hrvatske na konceptu etničke podjele Bosne i Hercegovine

Akademik Dušan Bilandžić u svojoj knjizi *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*. (Prometej, Zagreb, 2006) govori o pregovorima između komisije Hrvatske i komisije Srbije o liniji razgraničenja nacionalnih država Srbije i Hrvatske na teritoriji Bosne i Hercegovine. Naime, nakon što je u Karađorđevu postignut načelni dogovor između Tuđmana i Miloševića, oba predsjednika su formirala tzv. ekspertne timove u svrhu finaliziranja

¹⁸ Toal, Gerard – Dahlman, Carl (2007) *Sukob vlada: Raspored i povrat Bosne i Hercegovine*, University of South Carolina.

pojedivosti dogovora, razgraničenja. Oba ekspertna tima imala su po četiri člana, a hrvatski ekspertni tim uključivao je i akademika Dušana Bilandžića. U periodu od deset dana održana su tri sastanka ekspertnih timova na kojima je ključna tema bilo konkretiziranje podjele Bosne i Hercegovine, čemu se akademik Dušan Bilandžić protivio i naposljetku je u tom procesu podnio i ostavku.¹⁹

Prvi sastanak održan je 10. aprila 1991. godine u Baranji.²⁰ Jedan od članova hrvatskog ekspertnog tima je istakao kako je ključ rješenja jugoslavenske krize u odnosima Srbije i Hrvatske. Hrvatski sastav predlagao je konfederaciju uz priznavanje potrebe nacionalnih država na osamostaljenje, dok je srpski sastav insistirao na obnovi stare federacije i na potrebi mijenjanja granica po etničkim i historijskim kriterijima. Zaključak prvog sastanka je bio da bi Srbija pomogla Hrvatima da stvore samostalnu državu, ali isto očekuju zauzvrat u procesu stvaranja samostalne srpske države i dogovoreno je da će se na narednom sastanku pokušati dogovoriti o podjeli BiH.²¹ Taj drugi sastanak je održan 13. aprila 1991. godine u Beogradu.²² Cilj sastanka bio je utvrditi granice buduće Hrvatske i buduće Srbije čiji se interesi preklapaju u sferi podjele BiH na način da su težili ka tome da što više Srba i što više Hrvata bude u matičnim državama.²³ S. Avramov, jedna od članica srpskog ekspertnog tima, istakla je na tom sastanku kako „opasnost i za Hrvatsku i za Srbiju vidi u Muslimanima“, a K. Mihajlović je dodao da se Muslimani „šire, a BiH razvija na štetu i Srbije i Hrvatske“ i napominje eventualno „sužavanje BiH s tim da se ne smije dozvoliti da ona ostane republika.“²⁴

Zaključili su da je podjela BiH neizbježna za ostvarenje nacionalnih interesa, ali su Srbi zahtijevali da srpske općine u Hrvatskoj također ulaze u teritorij za raspodjelu. Srbija prihvata granice Banovine Hrvatske iz 1939. kao osnovu za sporazum o razgraničenju između Srbije i Hrvatske na teritoriji Bosne i Hercegovine. Treća runda pregovora ipak je održana 20. aprila 1991.

¹⁹ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 372.

²⁰ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 373.

²¹ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 374.

²² Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 374.

²³ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 374.

²⁴ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 374.

godine u Zagrebu.²⁵ Na konstataciju D. Bilandžića u razgovoru sa predsjednikom Tuđmanom kako Muslimani neće mirno prihvatiti podjelu, on je istakao kako su Muslimani „preslabi i premali u odnosu na druge dvije zemlje koje su dovoljne da ih prisile na podjelu.“²⁶ Na trećem sastanku srpska delegacija je iznijela nekoliko razloga za podjelu BiH kao što su „namjera Turske da iz Male Azije u BiH naseli četiri miliona muslimana“, da „Muslimani u BiH planiraju Bosnu proglasiti džamahirijom“ itd.²⁷ Dva ekspertna tima se nisu uspjela složiti oko načelne ideje podjele BiH, dva člana hrvatskog tima D. Bilandžić i J. Šentija su se tome protivila uz argument da su Muslimani većinsko stanovništvo i da se podjela neće moći provesti. Pregovori između dvaju ekspertnih timova nikada nisu dovršeni. Komisija u ime Srbije je prihvatila banovinske granice na teritoriji BiH za Hrvatsku, ali komisija u ime Hrvatske nije prihvatila prijedlog Srbije da razgraničenje između Srbije i Hrvatske ide teritorijem Hrvatske od Biograda na Moru, pa preko Karlobaga do Karlovca, što je dovelo do prestanka rada.

3. Zaključak

Veliko pitanje ostaje kako sačuvati granice Bosne i Hercegovine nakon Dejtonskog sporazuma. U Republici Srpskoj većina stanovništva ne vjeruje u dugotrajnu cjelovitost države, već se nada mogućem prisajedinjenju sa Srbijom ili odvajanju od BiH. Da li je politika susjeda prema Bosni promijenjena? To je pitanje o kojem računa moraju povesti bošnjački političari i pouku izvući iz spomenutih dogovora. U dva navrata se u skorijoj historiji dogovaralo o podjeli BiH i njen većinski bošnjački faktor je zanemaren. Bošnjaci su zbog velikodržavnih politika susjeda doživjeli genocid braneći nezavisnost države. Multietničnost BiH treba biti njena najveća snaga, a ne mehanizam pomoću kojeg će ostali ostvarivati politiku proširenja. Baš zbog toga je najvažnije usmjeriti sve resurse i aktivnosti na približavanje BiH euroatlantskim integracijama, jer će u tom slučaju njen teritorijalni integritet i nezavisnost biti zaštićeni.

²⁵ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 376.

²⁶ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 376.

²⁷ Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb, str. 376.

Literatura

1. Bilandžić, Dušan (2006) *Povijest izbliza – memoarski zapisi 1945–2005*, Prometej, Zagreb.
2. Cross-examination of witness, Stjepan Mesić (unakrsno ispitivanje Stjepana Mesića) (HTML), ICTY, <https://www.youtube.com/watch?v=106jycVZGRI> (18. 3. 1998), (pristupljeno 6. 4. 2018).
3. Ibrahimagić, Omer (1999) *Politički sistem Bosne i Hercegovine I*, Magistrat, Sarajevo.
4. Kubat, S. Izet (2016) *Kontinuitet agresije i ataci na državnost BiH i identitet Bošnjaka od strane naših susjeda*, Preporod, Sarajevo.
5. Kurtćehajić, Suad (2017) *Prilozi za politički sistem Bosne i Hercegovine*, Futur art, Sarajevo.
6. Maček, Vladko (2003) *Memoari*, Dom i svijet.
7. Malcolm, Noel (1996) *Bosnia a Short History*, Papermac, London.
8. Nilsen, Kjell A. (2013) *Milošević u ratu i u Haagu – dokumentacija*, Sypress Forlag, Norveška.
9. Norveška.
10. Toal, Gerard – Dahlman, Carl (2007) *Sukob vlada: Raspored i povrat Bosne i Hercegovine*, University of South Carolina.